

Консультація для батьків

Обереги українського народу

Обереги – наші прадавні добрі символи-захисники, знаки віри у вище заступництво. Символи-обереги втілювались у побутових речах, їх шанували, про них складали легенди. Вишитий рушник, вишита сорочка, писанка, лялька, віночок, калина, верба, лелека – без них важко уявити нашу Україну. Саме з оберегів починається для кожного Батьківщина.

Обереги людини

Одяг, взуття та прикраси – найнеобхідніші предмети в повсякденному житті людини. Однак вони виконували не лише практичну, але й не менш важливу символічну роль. В давніх віруваннях обереговим елементам надавали особливого значення. Зокрема це стосувалося прикрас, оздоблень і вишивки. Скажімо, коралі, каблучки, вінки, зрештою, вишивка на подолі сорочок та блуз, рукавах, комірі – не просто прикраси, а насамперед охоронне коло, яке мало убезпечити людину від злої сили. Не менш важливе значення відігравали й колір, крій та форма носіння одягу: це ж саме стосувалося взуття й прикрас. Щоб захиститись од стороннього "злого (недоброго) ока", позбутись "нечистої сили", навіювань і всіляких хвороб та напастей, людина убезпечувалася обереговими елементами. Про це і йтиметься далі.

Сорочка

Для сучасної людини сорочка є предметом одягу та естетичним фактором. У давніші ж часи вона мала й певну магічну функцію. Увесь процес, пов'язаний з виготовленням сорочок, їх одяганням і носінням, супроводжувався цілісною системою чітко визначених дійств і обрядів, окремі елементи яких дійшли і до наших днів. Процес вишивання, як правило, супроводжувався наспівами. Вважалося, що вишиванка, виготовлена під мелодійний супровід, принесе її власникові довголіття, щасливі долю й подружнє життя. Але найбільше акцентувалася увага на оздобленні нагрудного розшиву. Це не лише естетичний момент – хоч і він має неабияке значення. Давні узори мали оберігати людину "від лихого ока" та чорних і злих духів. Цій меті слугували й мережки на кінцях рукавів та горловині.

Широко побутують у народі такі прислів'я: "Тоді в домі Великдень, як сорочка біла", "Як неділя то і сорочка біла". Сорочка, отже, традиційно виконувала подвійну функцію – побутову й оберегову. Всім нам відомий вислів, який дійшов з глибини століть: якщо людині порщастило уникнути явної небезпеки, то казали, що вона в сорочці народилася. Неважко здогадатися, що йдеться про охоронну роль традиційного виробу.

Намисто

Не було в Україні дівчини, котра хоч би в якій скруті жила, не мала власного намисто (коралів). Віддавна побутував звичай: що пишніше у дівчини намисто, то більшу увагу й повагу викликала вона серед односельців. Що зумовлювало цей давній звичай: мода, традиція? Намисто мало подвійну функцію: магічну й естетичну. Роз'єднувати їх – означало б нехтувати давньою національною традицією; магічні й естетичні чинники настільки взаємопов'язані, що важко, а то й неможливо розмежувати їх. І все ж первісно головною роллю була оберегова. За допомогою амулетів людина намагалась убезпечитися від природних катаклізмів та злих сил. Майже кожен атрибут повсякденного побуту мав охоронні функції. Це стосується і намисто. За українським звичаєм, кожна дівчина й жінка постійно носили намисто, особливо коли виходили на люди. Згадаймо Т. Шевченка:

Ой надіну я сережки
І добре намисто,
Та піду я на ярмарок
В неділю на місто.

Що пишнішим, барвистішим, із більшою кількістю разків було намисто, тим магічнішим вважалося.

Вінок

Вінок — це символ жіночого начала, дівування та дівочої цнотливості. Загалом, вінок — знак життя, долі, життєвої сили, досконалості й перемоги життя над смертю. В Україні вважали, що вінок-оберіг захищає дівчину від недоброго ока, від нечистої сили. Іноді між квітами у вінок вплітали часник, любисток та полин — від цього зела чимдуж тікала всіляка чортівня. На українській землі вінок також відомий здавна. На найдавніших зображеннях жінки-Богині вона у головному уборі з квітів, трав, зілля та гілля. Наші предки усвідомлювали, що «головою» вони розуміють навколишній світ і впливають на нього, тому за допомогою головних уборів і вінків прагнули захистити себе від зурочення та інших злих чар, забезпечити добробут родини.

Хустка

Зберігає український народ, як давній символ, пам'ять про хустку. Це перша ознака одягу жінки. Хустка широко розповсюджена по всій Україні. Багато чудових традицій і обрядів було пов'язано з хустиною. У кожній родині, де підростала дівчина, розмальована на коліщатах скриня мала повнитися хустками. Їх дбайливо оберігали, ними хизувалися, приспівуючи:

Я не панна, я — господиня,
У мене хусток повна скриня!

Крім побутового, дівоча хустка в Україні має ще й обрядове значення. Так, при сватанні дівчина перев'язує руку парубкові на знак згоди бути його дружиною.

Лялька-мотанка – берегиня та богиня

Найдавніший зразок оберега – жіноче божество, берегиня-ляля (тобто, "земля", "богиня землі", "охоронниця"). Берегиня – мати всього живого, захисниця людини, природи та добра, охоронниця дому. Ляльку-берегиню створили понад 5 тисяч років тому. Це – не просто дитяча іграшка, це – витвір мистецтва. Народна лялька дуже екологічна, духовно чиста, образна і символічна. Така лялька має умовний силует. Створювали насамперед голову і тулуб ляльки, обличчя робили без деталей або з намотаним нитками хрестом, щоб у них не вселявся злий дух. Для виготовлення ляльок використовували траву, сіно, соломку, кукурудзиння, нитки, ганчір'я. Лялька була оберегом душі людської. Наші предки клали її у колыску для новонародженої дитини, щоб у хаті не селилися домовики; ляля забавляла дитя, допомагала йому пізнавати світ, перебирала негативну енергію, забирала хворобу; ляльку віддавали богам за здоров'я, урожай, дощ. Обличчя в мотанки повинне бути біле, або на ньому має бути хрест – щоб у ляльку не вселився злий дух. Мати повинна зробити своїй доньці та подарувати на весілля, тим благославляючи її на щасливе заміжжя та на народження здорових діточок. Оцей хрест, ці дві лінії – це чоловіче (вертикальне) та жіноче (горизонтальне) начала, їхнє перехрещення символізує продовження роду. По тому, як на світ з'явиться нове життя, треба повернути ляльку тричі проти годинникової стрілки, мовлячи: "Відвернися злом, повернися добром" – і покласти в колыску, де дитина спить. Ця лялька охоронятиме її сон. Оберіг викидати не можна – треба передати його вже своїм дітям.

Писанка - оберіг, символ життя

З давніх-давен люди звертаються до Бога з молитвою, здіймаючи руки до неба, благаючи захистити від лиха та зла. Тому рука, розкрита долоня стала символом захисту. Охоронцем домашнього вогнища завжди вважався вуж, а оберегом господи від грому і пожежі – півень. Найсильнішою захисни-цею всього живого є Мати-Берегиня. Люди малювали їх зображення на стінах житла, вишивали, ліпили з глини. Але найбільшу силу ці обереги мають, якщо їх написати на білому яєчкові. Вважали, якщо в кожній сім'ї будуть писати писанки з такими символами, то сім'ю минатимуть біди.

Своє значення мали і кольори.

Жовтий – символ сонця і зірок, врожаю.

Червоний – колір радості та повноти духу, любові.

Зелений – пробудження природи.

Синій – небеса, вода, повітря.

Блакитний – чистота.

Коричневий, у різних відтінках чорний – символ землі.

Розмальовування писанки – це вже своєрідний ритуал.

Пишуть її, помившись, у чистій хаті біля вогнища (свічки), коли домочадці полягали спати. Для розпису вибирають ціле яйце, не тріснуте, бажано домашнє, щоб було запліднене, інакше втрачається його магічна сила, і ні в якому разі яйце не вариться, бо з вареного не буде життя. За законом писанкарства, оберіг має зберігатися рік, до чергового Великодня, а потім пишеться нове яйце, адже протягом року в людини щось змінюється в життя, вона прагне чогось іншого, відповідно, замовляє щось нове для себе. Стара писанка закопується в землю. Викидати її чи бити не гоже. Писанки, на відміну від крашанок, у їжу не вживають, адже це обереги. Писанки можна зберігати скільки завгодно. Писанка – це оберіг життя. Писанка не є суто великоднім атрибутом, як більшість гадає. Її писали протягом року до різних свят, на весілля, дарували на добробут. За традицією, писанки пишуть дівчата і жінки. Дівчата, щоб прикликати щасливу долю. Бездітні, щоб дитину народити. Їм радять три роки підряд писати по 12 писанок і роздавати дітям. Господині, щоб у хаті були злагода і достаток, щоб усі були здорові і веселі.

Хатні обереги

Традиційна українська хата – воістину колиска нашого народу. В ній жили і вмирали цілі покоління, сподіваючись на кращу долю. І хто б що не говорив, Вітчизни без рідної хати не було і не може бути. Бо Батьківщина починається з рідного порога, а отже, із батьківської домівки.

Оберіг вірності й любові – рушник

Оберіг української родини. І у горі, і у радості він завжди поряд. Не знайдете ви сьогодні української родини, у якої не було б рушника. Рушник передавався із роду в рід. Батьки, які отримали рушники від своїх батьків, берегли їх як реліквію не тільки для дівчат, а й для хлопців, і не віддавали їх нізащо з рідної хати. Рушник характеризував працьовитість, майстерність і охайність господині та її дочок. Гарно оздоблений рушник завжди висів біля порога на кілочку в кожній хаті. Таким рушником (утирачем) витирали руки, тож він завжди був наготові, щоб подати його гостеві, якого запрошували до столу. Окремими рушниками накривали хлібину, діжу з тістом, спечені паляниці, з рушником ходили доїти корову, рушником витирали посуд.

Мати навчала дочку: "Тримай хату, як у віночку, і рушничок на кілочку!"

Даючи рушник-утирач гостеві, господиня або дочка на знак поваги до гостя клала рушник йому на плече або на руки, промовляючи: "Вода холоднесенька, гостечку, вмийся, рушничок чистесенький, гостечку, втрися!" Рушником не тільки вшановували гостей, а й проводжали людину в останню путь. А виряджаючи в далеку путь-дорогу батька чи сина, чоловіка чи коханого, мати, дружина чи наречена давали їм хлібину, сіль та горсточку рідної землі, загорнуті в найкращий рушник-провідник.

Колиска

Колиска (гойдалка, люля) була ще й родинним символом, виколихувала майбутнє родоводу, зберігала традиції, материнську цінність і батьківську гордість. Традиційно колиску виготовляли лише з "чистих", тобто благородних порід дерев (клена, калини, ясена, ліщини, горіха та ін.). Доручали цю шляхетну справу майстрам висококваліфікованим, з відповідним родинним статусом (не розлученим, тим, у кого велика й дружна сім'я). Все начиння – бильця, вервечки – також робилися за окремою технологією і супроводжувалося спеціальними обрядодіями, – адже колиска мала оберігати немовля від нечистої сили. Ненька, присипаючи дитину, намагалася опоетизувати кожную деталь гойдалки: Ой ну, люлі да люлечки, шовковії да вервечки, золотії да крющечки. Мережана да попінка, колисочка да новенька, спи, дитиночка да маленька.

Підвішували колыску до сволака або до стелі на спеціально виготовленому гачку (крюкові). Вона мала знаходитися біля ліжка. Якщо дитина прокидається, мати тут же приколихувала немовля, а при потребі й пеленала. За звичаєм, кожна родина користувалася однією колыскою, змінюючи лише попінки, тобто тканину, яку підшивали до основи. При народженні немовляти в колыску клали посвячений часник і хліб та деякі інші речі, що виконували оберегові функції. Якщо подружжя вже не здатне було народжувати дітей, колыску виносили на горище, де воно зберігалось доти, допоки господарі мешкали в оселі. Святотатством вважалося нищити, а особливо спалювати її – "тоді в роду не буде дітей".

Розповідь про колыску була б неповною без такого унікального пласта духовної культури, як колыскові пісні. Вже доведено, що саме мелос несе в собі високий заряд магічності: за допомогою пісень діти швидко засвоюють з молоком матері рідну мову, пісні розвивають поетичне мислення, музичні здібності і, на думку фахівців, сприяють швидкому зростанню, позитивно впливають на нервову систему, оберігають немовлят од злих сил. Пригадаймо лише кілька зразків:

Колыска, колысочко,
Та й нова, новенька,
Най ся в тобі виколише
Дитина маленька.

Чи:
Люлі, люлі, люліченька,
Колыхаю онученька,
Щоб здоровий виростав,
Ряст-травиноньку топтав,
Був як маків первоцвіт,
Много літ, ой много літ.

Зелені обереги України

Любов кожного українця до рослини має дуже глибоке коріння. Здавна наші предки вірили, що кожне природне явище, кожна рослина мають душу, і тому з такою пошаною ставилися до них. Без потреби ніхто не зривав квітів та недозрілих плодів, а щоб зірвати рослину для лікування, потрібно було прочитати певну молитву, щоб квітка принесла користь. Священними у слов'ян вважали дуб, липу, березу. Звичай вшановувати дерева зберігся до нашого часу в обряді Зелених свят, коли дівчата водили "Тополю", у клечанні хат широколистими деревами, обсипанні долівки травами. Усе це, як вважали наші предки, мало захистити людину від злих сил.

Калина – рослина нашого українського народу. А оскільки ягоди калини червоні, то й стали вони символом крові та невмирущого роду. Ось через це дівочі і навіть парубочі сорочки тяжіють тими могутніми гронами. Міцний космотворчий український ланцюжок: крапелька крові – жінка – народження – Україна – відродження. Калина – це символ України. Ягода калини нагадує собою полум'яне серце. Існує безліч легенд про сміливих дівчат, які заводили у нетрі монголо-татарські загони і там гинули від шабель ворогів, рятуючи рідні оселі. Легенди оповідають, що саме з крапель крові цих самовідданих дочок нашого народу поросли калинові кущі. З того часу розкошують вони біля кожної хати. Калина у піснях – це символ української дівчини. Недаремно кажуть у народі: "Гарна дівчина, як калина". І в щедрівці співається: "Ой рясна в лузі калина, а ще кращая у Йвана дочка".

Верба – також одне з найпоширеніших і

найулюбленіших дерев у нашому народі. Наші пращури вважали вербу священним деревом. Верба була символом родинного вогнища. На Вербну неділю вербу освячували в церкві, а потім несли додому і били нею всіх, примовляючи: "Не я б'ю, верба б'є, за тиждень Великдень. Недалечко червоне яєчко". Освячену вербу зберігали за образами. Дівчата на Великдень коло церкви водили гаївки. Одна з гаївок – "Вербовая дощечка". Вербовая дощечка у гаївці – це символ місточка, який з'єднує дівчину з її майбутнім щастям.

Особливе місце у віночку посідали **мальва, ружа та півонія**, які символізували собою віру, надію та любов. Розповідає легенда, що ці квіти були колись сестрами.

Жили собі три сестри, які лікували людей. Проте допомагали вони лише тим людям, які не вчинили нікому зла. Ось одного разу постукав до хати хтось. Це був лютий Зимовий Вітер, котрий не знав що таке серце і ніколи не робив добра людям. Дмухнув він на сестер, і вони впали замороженими квітами. А навесні висадили їх люди під вікном та біля криниці. З того часу милують вони всіх своєю вродою.

Не менш важливе місце у віночку належало **барвінку**.

Він є символом життя і безсмертя людської душі. Про походження цієї квітки розповідає давня легенда. Жили колись чоловік з жінкою у був у них синок-одинак на ім'я Бар. Виріс він і став гарним парубком. Покохав він дівчину Вінку. А Бара покохала ще одна дівчина, у якої мати була відьма. Хотіла вона причарувати хлопця, та ніякі чари не допомогли їй. Бар та Вінка мали одружитися. І ось у день весілля йшли вони до церкви, щоб взяти шлюб. Раптом з'явилася відьма, окропила їх якимось відваром зілля. За мить на місці, де стояли молодята, нікого не стало. Впала Барова матінка на те місце і скропила землю слізьми. Сталося диво: зазеленіли дрібні листочки, уквітчані голубим цвітом. А назвали його Барвінком. З того часу тягнеться він до людських осель, до батьківських могил. І дівчата вплітають його у свій весільний вінок. Відзнакою молодого на весіллі в багатьох регіонах України була бутоньєрка із барвінку.

Ромашка у віночку – це символ дівочої чистоти і цноти. Її вплітають у вінок поруч з цвітом калини, яблуні і вишні. А поміж ромашками ув'язують вусики хмелю – символу гнучкості і розуму. Цю рослину здавна шанують у нашому народі. Вона оспівана в піснях та легендах.

Береза – давній оберіг, культове дерево, "Богородичне дерево", символ відродження, чистоти, родючості, краси, тендітності, скромності й загалом – дівчини, жінки. Водночас береза символізує смерть і воскресіння, зиму і весну. Березень – назва першого весняного місяця українців. У давні часи на українських землях росли священні гаї – дубові й березові. До дерев ставилися, як до живих істот.